

Exercicios autoavaliáveis descargables da unidade 12: A Consolidación do Réxime. Crecemento económico e transformacións sociais. Emigración a Europa. A oposición no interior e no exilio. A vida cotiá. (3ª avaliación, 2ª quincena)

Os documentos que seguen teñen como asunto central a oposición ó réxime franquista. O ámbito cronolóxico vai desde os anos do comezo do desarrollismo, no plano económico, (Doc.1) ata os derradeiros tempos da ditadura (Doc.4), presentando as diversas actividades levadas a cabo por sectores e espazos, exterior e interior, tamén diferentes da oposición: (Doc.1), “Contubernio de Munich”, movemento universitario(Doc.2), movemento obreiro (Doc.3) e forzas políticas que se articulan cara o remate da ditadura (Doc.4). Na túa redacción debes tratar a variedade e evolución da oposición ó franquismo, tendo en conta as fontes documentais suministradas. As actividades que se che propoñen abaixo tes que realizalas unha vez teñas estudado o tema, sen mirar a proposta de solución da profesora. Tes que ler e entender o que se che pide antes de escribir, e ter en conta as orientacións. Tamén é importante que redactes con corrección.

1. Comentario de texto. Lembra as normas básicas para facer un comentario de texto.

- Contextualización histórica

Le con atención o texto, contextualizándoo mentalmente e subliñado os aspectos que consideres máis importantes, para despois comezar a redacción. Consiste en situar o texto nun momento histórico concreto ou nun determinado proceso político, social, económico...Pode ser unha breve introdución que enmarque o texto nas circunstancias históricas nas que se produciu.

- Análise dos contidos O segundo paso do comentario é o máis importante, pois debes analizar polo miúdo o texto e as súas consecuencias históricas

Haberá que seleccionar as ideas máis importantes, preguntándonos que queren dicirnos (interpretación histórica) e matizar ou mencionar algunhas das ideas secundarias.

Pódense incluír aclaracións sobre feitos, persoas, etc. que nos parezan ben, pero sempre como unha parte da redacción, incluídas nela.

- Interpretación

Relacionar o texto cos coñecementos que cada alumno ou alumna teña do tema, para poñer de manifesto a transcendencia do proceso do que se trate.

- Conclusión

É recomendable rematar cunha conclusión ou valoración global, sempre desde a perspectiva de valorar a importancia que tivo un feito, desde un punto de vista histórico, ou un proceso no seu momento (perspectiva de coñecemento histórico), ou que importancia ten para a actualidade.

Doc. 1. "O Congreso do Movemento Europeo, reunido en Munich os días 7 e 8 de xuño de 1962, estima que a integración, xa en forma de adhesión, xa de asociación de todos os países a Europa, esixe de cada un deles institucións democráticas, os que significa no caso de España, de acordo coa Convención Europea dos Dereitos do home e do Carta Social Europea, o seguinte:

1º. A instauración de institucións autenticamente representativas e democráticas que garantan que o goberno baséase no consentimento dos gobernados.

2º. A efectiva garantía de todos os dereitos da persoa humana, en especial os de liberdade persoal e de expresión, con supresión da censura gubernativa.

3º. O recoñecemento da personalidade das distintas comunidades naturais.

4º. O exercicio das liberdades sindicais sobre bases democráticas e da defensa dos traballadores, dos seus dereitos fundamentais, entre outros medios polo da folga.

5º. A posibilidade de organización de correntes de opinión e de partidos políticos co recoñecemento dos dereitos da oposición.

O congreso ten a fundada esperanza de que a evolución con arranxo ás anteriores bases permitirá a incorporación de España a Europa, da que é un elemento esencial, e toma nota de que todos os delegados españois presentes no Congreso expresan o seu firme convencemento de que a inmensa maioría dos españois desexan que esa evolución leve a cabo de acordo coas normas da prudencia política, co ritmo máis rápido que as circunstancias permita, con sinceridade por parte de todos e co compromiso de renunciar a toda violencia, activa ou pasiva antes, durante e despois do proceso evolutivo".

Acordo político do Congreso de Munich (1962)

Doc. 2. Noticia recollida en *Mundo Obrero* dunha manifestación universitaria en Madrid (1956):

"Estes potentes berros, lanzados por centos de valentes peitos xuvenís, atronaban as rúas céntricas da capital. Unha proba patente da debilidade do goberno é que non se atreveu a utilizar a policía armada para reprimir a manifestación. A forza pública recibira instrucións de retirarse (...).

Ó pasar a manifestación diante do Ministerio de Gobernación, recrudecéronse os berros dos estudantes contra a Falanxe e contra o réxime. O público acollía a manifestación cun grande alborozo, con signos emocionantes de simpatía. Os estudantes antifranquistas foron donos ese día das rúas céntricas da capital durante preto dunha hora. O tráfico foi paralizado por completo na rúa de Alcalá".

Doc.3.-O líder sindical Marcelino Camacho lembra as orixes das Comisiones Obreiras (CC.OO.):

"A cabalo entre 1956 e 1957 xurdiu e desapareceu, nun prazo breve, unha comisión na mina asturiana *La Camocha*, para defender unha asignación de carbón ós mineiros (...). Outras funcionaron en diversos lugares como Euskadi, Cataluña, Valencia, Andalucía, etc., sempre de forma fugaz e variada composición (...).

En Madrid iniciouse unha nova fase de Comisiones Obreiras que se caracterizou polo carácter permanente desas comisións elixidas en asembleas (...). Decidíramos servirnos da Escola Sindical de Enlaces (...) como un medio para nos coñecer e estender os nosos contactos sobre todo coas grandes empresas do metal".

Doc.4.-En 1974, o Partido Comunista de España inspirou a formación da Xunta Democrática, na que se agrupaban diversas forzas de oposición que aprobaron o seguinte programa:

- 1.-A formación dun goberno provisional que substitúa ó actual (...).
- 3.-A legalización dos partidos políticos sen exclusións.
- 4.-A liberdade sindical e a restitución ó movemento obreiro do patrimonio do Sindicato Vertical.
- 5.-Os dereitos de folga, de reunión e de manifestación pacífica.
- 6.-A liberdade de prensa (...).
- 8.-A neutralidade e a profesionalidade, exclusivamente militar para a defensa exterior, das forzas armadas.
- 9.-O recoñecemento, baixo a unidade do Estado español, da personalidade política dos pobos catalán, vasco e galego e das comunidades e rexións que o decidan democraticamente.
- 10.-A separación da Igrexa e do Estado (...).

Proposta de Solucións

1. Comentario de Texto

Seguindo as pautas propostas na introdución, deberedes tratar os seguintes aspectos na composición:

A oposición ó franquismo como combate contra un réxime autoritario instaurado grazas ó seu triunfo nunha guerra civil.

A evolución cronolóxica dos movementos de oposición en función dos diferentes contextos, desde a posguerra ata os preludios da transición democrática.

As liñas políticas inspiradoras e condutoras da oposición, destacando o protagonismo no interior do PCE.

A variedade dos ámbitos nos que se manifestou a oposición: estudantes, traballadores, partidos políticos...

As relacións de Franco co estranxeiro pasaron diversas etapas nos case corenta anos que durou a súa ditadura. A súa estratexia ante os momentos de crises seguiu un dobre fío condutor. Por unha banda, intensificaba o seu labor diplomático no exterior para rebaixar a tensión e aproximar posturas baseándose no seu catolicismo e anticomunismo exacerbado. Doutra banda, no interior montábase unha gran campaña propagandística no que se argumentaba que todo era froito dunha conspiración dos vellos inimigos de España; "o contubernio judeo-masónico-comunista", rematado cunha gran manifestación de apoio na praza de Oriente. Así se actuou nos anos corenta cando o illamento internacional de España era manifesto e así o volvería a facer nos anos finais do réxime, cando a volta da represión produciu unha campaña internacional en contra da política franquista.

Franco **non tiña un corpo ideolóxico claro, ademais de que os seus coñecementos de política eran escasos**. Pero esa frase que lle dixo a un amigo seu "fai como eu, non te metas en política", non deixa de ser unha contradición e unha anécdota nun personaxe que gobernou durante corenta anos ao seu antollo a España. Franco utilizou sempre unha mesma estratexia política que lle levou ao resultado apetecido; **a pervivencia no poder**. Tratábase de xogar con habilidade entre as distintas **familias** que o apoiaban, de deixar que se enfrontasen entre eles e de non actuar rapidamente ante os problemas, deixando á vez que fixese o seu labor. Decidida a solución da crise, nomeaba novo goberno, apartaba aos representantes máis significativos de cada unha das tendencias e intentaba rodearse de persoas fieis á súa figura. E outra vez a manobrar entre as distintas familias políticas. Así o fixo na crise de Begoña, no enfrontamento existente entre falanxistas e militares que significou o inicio do declive da falanxe e o ascenso dos católicos. Igual postura tomou ante os disturbios universitarios de 1956 que trouxo o ostracismo aos católicos tradicionais e levantou ao poder aos tecnócratas do Opus. Pero en 1969, tras o asunto Matessa, a súa incapacidade física, impediulle actuar como nel era tradición. Nomeou o goberno monocolor de Carrero Blanco. Empezaba a crise do franquismo.

Nos anos sesenta a oposición ao franquismo fortaleceuse e fíxose máis plural, coincidindo cos "anos dourados" do franquismo. O chamado Contubernio de Munich, en 1962, coincidiu co momento álxido do movemento obreiro e o movemento estudantil, que esixía liberdades democráticas. A protesta máis importante tivo lugar en 1965; en Madrid foron expulsados das súas cátedras os profesores Aranguren, Tierno Galván e García Calvo que os apoiaron. A axitación continuou en anos posteriores (1967). O Goberno tivo que declarar o **estado de excepción en 1969**.

Os profundos cambios socio-económicos que se produciron en España durante o franquismo non foron acompañados de transformacións políticas. A estrutura política era incapaz de resolver a alta conflitividade: **xurdiu un sindicalismo alleo ao oficial (CC.OO.) e aumentou a conflitividade laboral**. A axitación estudantil reclamaba cambios democráticos e os nacionalismos espertaron, xurdindo ETA. A Igrexa

distanciouse do réxime. O xesto máis importante da oposición política foi o “Contubernio de Munich”, ao cal pertence o primeiro texto. Foi un comunicado que deron os asistentes españois a un congreso entre os días 5 e 8 de xuño de 1962 naquela cidade. No mesmo, instaban ao goberno de Franco a tomar medidas para a democratización do país. Franco reaccionou enerxicamente, suspendendo o artigo 14 do Fuero dos Españóis, que se refería á liberdade de residencia. Ante estes conflitos, o réxime franquista adoptou medidas represivas. Aínda que non foi capaz de superalos, aprendeu a convivir con eles e manterse firme, ao contar con respaldo social.

-A diversidade das formas de organización e loita da oposición á ditadura franquista, desde a guerrilla ata a articulación de forzas políticas.

O texto que nos introduce na cuestión da oposición ao franquismo, é un fragmento da resolución ou acordo final do IV Congreso do **Movemento Europeo**¹, celebrado na cidade alemá de Munich entre o 5 e o 8 de xuño de 1962. Nel participaron invitados 118 políticos españois², de todas as tendencias da oposición democrática ao franquismo (monárquicos liberais, demócrata-cristiáns, socialdemócratas, socialistas e nacionalistas), excepto comunistas³ que foran excluídos. Trátase dunha fonte directa para coñecer o programa e as aspiracións da oposición democrática ao franquismo no exterior.

Salvador de Madariaga, presidente do Congreso, dirixiu a comisión de traballo da **oposición do exterior**(Comisión B) e **José Mª Gil Robles** (Comisión A) a do interior. As conclusións de ambas as comisións quedaron plasmadas na resolución que comentamos, que foi aprobada por unanimidade.

Os españois estaban vivindo entón en plena Ditadura de Franco (1939-1975). Iniciábase a etapa desarrollista do réxime e o franquismo quere saír do seu ostracismo internacional, intentando un achegamento a Europa.

O 9 de febreiro de 1962 solicitara a adhesión de España á Comunidade Económica Europea. Por iso é polo que a oposición democrática, reunida en xuño en Munich, denuncie neste acordo a situación política española e solicite a instauración da democracia, como condición indispensable para o ingreso de España no Mercado Común. A reunión coincidiu co momento álxido do **movemento obreiro**, que convocou moitas folgas na zona mineira asturiana, o País Vasco, Cataluña e Madrid, e cos inicios do movemento estudantil, que esixía liberdades democráticas **Franco reaccionou con dureza.**

Por un decreto do 8 de xuño suspendía o artigo 14 do Fuero dos Españóis por un prazo de dous anos (devandito artigo recoñecía o dereito dos españois a fixar a súa residencia libremente dentro do territorio nacional) e encarcerou, deportou a Canarias ou exiliou aos asinantes de Munich⁴, o que motivou fortes críticas no estranxeiro. Á vez orquestouse unha campaña da prensa do Movemento⁵ para desacreditar este Congreso, ao que o **diario Arriba** cualificou pexorativamente de “**contubernio de Munich**” para ridiculizalo, coma se tratácese dunha conspiración contra o réxime e

---

¹ **Movemento Europeo:** O Movemento Europeo era unha plataforma creada en 1948 para impulsar a unificación de Europa

² **Políticos españois:** Entre os que destacan José Mª Gil Robles, Salvador de Madariaga, Joaquín Satrústegui, Alvarez de Miranda, Dionisio Ridruejo, Iñigo Caverro, Rodolfo Llopis, Enrique Tierno Galván, y Ramón de Irujo. Dos 118 demócratas reunidos, 80 procedían do interior e 38 do exilio.

³ **Comunistas:** A exclusión dos comunistas hai que entendela no contexto da división e o enfrontamento entre bloques (EE.UU- URSS) existente por entón. Todos os demócratas víanse como unha ameaza e para os socialistas eran un perigoso competidor.

⁴ **Asinantes de Munich:** Gil Carballos, Ridruejo e outros foron enviados ao exilio. Alvarez de Miranda, Satrústegui, Caverro e outros, deportados a Canarias

⁵ **Prensa do Movemento:** Gabriel Arias Salgado, ministro de Información e Turismo, dirixiu a furibunda campaña contra o contubernio de Munich..

tacharon aos asinantes de “traidores” e “inimigos” de España, “aliados de masóns e marxistas”.

– **Non se atreveron a silencialo**- como facían coas folgas⁶ mineiras ou as protestas estudantís - porque tivera lugar no estranxeiro. Tamén se organizaron manifestacións de adhesión a Franco. Aumentou a represión (en 1963 creou o Tribunal de Orde Pública para xulgar delitos políticos e o comunista **Julián Grimau**⁷ sería executado). A **idea fundamental** do primeiro texto, compartida por todos os asinantes, é a **instauración dun sistema democrático en España**, requisito obrigatorio para o ingreso no Mercado Común, segundo o establecido no Tratado de Roma de 1957

Os políticos opositores ao franquismo proponse conseguir cinco puntos esenciais:

- Institucións “representativas e democráticas”, é dicir libremente elixidas polos cidadáns, como Parlamento, goberno, concellos, dereitos humanos básicos: expresión, reunión, etc.
- Recoñecemento das distintas comunidades naturais (Cataluña, Galicia e o País Vasco que perderan os seus estatutos de autonomía co franquismo).
- Respecto ás liberdades sindicais e ao dereito de folga.
- Organización de correntes de opinión e de partidos políticos.

Como sinalan ao final do primeiro documento, buscan implantar a democracia en España “*de acordo coas normas da prudencia política, co ritmo máis rápido que as circunstancias permitan*” e de forma pacífica e sen violencia. Ao concluír a reunión Salvador de Madariaga afirmou “**Hoxe terminou a guerra civil**”. Non se dicía nada se a futura democracia sería unha República ou unha Monarquía, porque estaban moi divididos os asinantes neste punto, nin se fixaba un calendario.

Tamén se equivocaban ao afirmar que contaban coa inmensa maioría xa que o réxime franquista nunca estivo verdadeiramente en perigo. Aínda que había unha oposición clandestina e folgas non podían derrubar ao réxime a curto ou medio prazo.

Os opositores estaban divididos. A Fronte de Liberación Popular (FLP) e a Irmandade Obreira Católica (HOAC) desmarcáronse do acordo. A Igrexa católica gardou silencio aínda que parte da mesma estaba xa a favor do aperturismo político. Pola súa banda D. Juan de Borbón desde Estoril mantivo unha ambigua posición respecto desta reunión e por presións do seu Consello Privado, presidido por José Mª Pemán, desaprobou a intervención dos monárquicos para non romper as súas relacións con Franco.

A resolución do Congreso de Munich non tivo ningún efecto práctico, pero significou un extraordinario escándalo en España, de aí a dura represión. O 8 de xuño de 1970 España asinaría un acordo comercial preferente coa CEE e en 1985, xa cun réxime democrático, sería membro desa Comunidade.

Non moitos meses antes da reunión de Munich Franco, asesorado polos seus ministros tecnócratas do Opus, decidira que a principal vía de normalización de España como país respectable no orbe occidental era a súa integración na CEE, que para entón, tras algúns anos de andaina, parecía deixar claro que era un proxecto con moito futuro. Así as cousas, o goberno español solicitou formalmente a entrada de

⁶ **Folgas:** En maio e outono de 1962 a ditadura franquista debeu facer fronte a unha onda folguística en Asturias e País Vasco.

⁷ **Grimau:** O dirixente do PCE Julián Grimau, detido e torturado brutalmente pola policía, foi condenado en consello de guerra á pena de morte o 18 de abril de 1963 acusado de feitos ocorridos 25 anos atrás. O 20 de abril Grimau foi fusilado. Franco ignorou as peticións de clemencia que lle chegaron de todo o mundo. Poucos meses máis tarde foron executados a garrote vil por suposta implicación en dous atentados os anarquistas Francisco Selectos e Joaquín Delgado.

España na CEE e por aquel entón, aínda que extraoficialmente os grandes responsables do franquismo sabían que dita integración era pouco menos que imposible, estíbese á espera de iniciar conversacións.

A resolución do Movemento Europeo, no medio deste proceso, viña dicir, claramente, que era posible o pacto económico, pero non o político, xa que na CEE só ingresan democracias parlamentarias.

En segundo lugar, o goberno español non podía dicir que non soubese nada do que ía pasar en Munich. Como dixemos, España levaba, en 1962, uns cantos anos construíndo un armazón xurídico que lle dese a aparencia de país onde os dereitos eran respectados como en calquera outra nación occidental, o cal supón que existían certas leis que, cando menos de forma estética, establecían ditas liberdades. A principal destas normas era o Foro dos Españóis, e proba de devandita importancia é que era o seu articulado o que resultaba suspendido cada vez que se declarou o estado de excepción, cousa que ocorrería moitas veces naqueles anos, a causa sobre todo das algaradas obreiras e estudantís.

Quen foron a Munich? Pois, basicamente: a **Unión Española**, que era un grupo monárquico de corte liberal; os **democratacristianos de dereita** (Gil-Robles); os **democratacristianos de esquerda**, partidarios dunha alianza cos socialistas; as **Irmandades Obeiras de Acción Católica** (HOAC), **movementos sindicais confesionais** non exentos de forza entón entre os obreiros españois; **Acción Democrática**, un grupo de corte socialdemócrata ao que pertencía o ex falanxista Dionisio Ridruejo; o **PSOE**; **delegados do goberno vasco no exilio**; **delegados de partidos nacionalistas cataláns** (pero non, do goberno catalán no exilio); e o **Felipe** ou **Fronte de Liberación Popular**. Os monárquicos e democratocrístianos de dereita foron os que forzaron a creación de dúas comisións porque non querían parlamentar cos exiliados e, así mesmo, son, a dicir de Ridruejo, a razón de que os comunistas non asistisen.

O Fuero dos Españóis outorgábanos, entre outros, o dereito a dirixirnos ao noso goberno para informarlle e solicitarlle opinión. E iso mesmo é o que fixera Gil-Robles, algúns días antes de partir para Munich, por conduto notarial, nunha comunicación na que expresaba opinións plenamente coincidentes coas incluídas na resolución finalmente aprobada. Así pois, por moito que a campaña de prensa quixese presentar a un país sorprendido, apuñalado por detrás polos seus traidores politicastros de tempos da República, aliados cos modernos clandestinos revolucionarios, o certo é que o motivo, desenvolvemento e ata conclusións da reunión fóronlle comunicados por un dos seus participantes con antelación. Devandita comunicación, de feito, debería estar aínda hoxe en día alí onde se atopan os arquivos do notario da vila de Madrid Germán Adanez e Horcajuela.

E os comunistas? Porque non dixemos que estivesen en Munich. Iso díxoo o franquismo. E é que non estiveron. En primeiro lugar, o Partido Comunista Español, entón dirixido por Santiago Carrillo, estaba daquela en contra da entrada de España na CEE, polo que dificilmente podería estar nunha reunión na que o que se acordou foi impulsar devandita entrada. Para os comunistas, a CEE era algo así como o *summun que pen* do gran capitalismo multinacional. Con todo, e a pesar de ter esta diferenza de partida, o PC si quixo ter, e tivo, un xesto claro de simpatía cara aos pasos de consenso dados en Munich, e no seu propio informe sobre devandita reunión deixou escrito que, entrase ou non España na CEE, Franco non era quen para implicar a España en devandita decisión; ou sexa, que Franco non podía decidir por España, porque España non lle votou. Tras o cal terminaba facendo un chamamento a toda a oposición ao franquismo a concentrarse para fomentar unha alternativa democrática ao mesmo.

Dito doutra forma: aínda que o PCE xa iniciara nos anos cincuenta unha tendencia de reconciliación nacional e achegamento a outras forzas opositoras, Munich polo tanto, foi **o xerme da unión das forzas opositoras a Franco** en devandita oposición que está no xerme dese proceso chamado Transición.

Con todo, na oposición a Franco non foi total o apoio á reunión de Munich. Sen ir máis lonxe, o 31 de xuño daquel ano, a Generalitat de Cataluña no exilio aseveraba o seguinte: **«Cremos e seguimos pensando que a reunión de Munich fortalecía, en certo xeito, o réxime do xeneral Franco tanto na orde interior como exterior»**; así como que **«os acordos de principio alí tomados non representan a unidade do antifranquismo e non representan vontade algunha de acción»**. Ata o Felipe (Fronte de Liberación Popular) se desligou da reunión de Munich, a pesar de que segundo moitos testemuños houbo membros do mesmo que asistiron; e afirmou, que **«o pobo non estivo presente en Munich»**.

Outro que tampouco fixo acto de presenza foi D.Juan de Borbón: o 20 de xuño daquel ano, Juan de Borbón declarou que se decatou do de Munich pola radio, que escoitou en alta mar en puridade o que fixo foi ter coñecemento da decisión de Gil-Robles de abandonar o seu Consello. Teoricamente, a carta de Gil-Robles comunicando a decisión é anterior en 24 horas a unha comunicación do Borbón na que este afirmaba a súa vontade de excluír de devandito Consello a todo aquel que fose á reunión de Munich. Así pois Gil-Robles, no mellor dos casos, marchou cinco minutos antes de que lle botasen.

Para atenuar a imaxe autoritaria do réxime, co fin de perpetualo, tomáronse tímidas medidas, que contemplaban a existencia dun xefe de Goberno distinto do xefe de Estado. En **1966** aprobouse a **Lei Orgánica do Estado**, especie de constitución que aseguraba o carácter lexislativo das Cortes. Nese ano, Manuel Fraga Iribarne sacaba adiante a Lei de Prensa, que atenuaba os rigores da censura. En 1969, Franco decidiu nomear ao príncipe Juan Carlos de Borbón sucesor a título de rei. Pero nese mesmo ano estalaría unha crise governamental provocada polo “asunto **Matessa**”, empresa que realizou unha fraude financeira. A transcendencia pública do asunto usouse con fins políticos, desembocando na constitución do goberno “monocolor”, comandado por Luís Carrero Blanco e Laureano López Rodó. Os intentos de liberalización política morreron por temores, dúbidas e precaucións. Ao terminar a guerra civil marcharon ao exilio máis de 350.000 españois, quedando en Francia, a Unión Soviética, Méjico ou Arxentina.

Mantívose un goberno republicano no exilio, pero personalidades importantes como Indalecio Prieto, intentaron, entre 1947 e 1950, un achegamento aos monárquicos prescindindo da ortodoxia republicana. Un importante sector monárquico agrupouse ao redor de don Juan de Borbón, herdeiro de Afonso XIII e rei de dereito no exilio. Fincado en Portugal, seguiu de cerca os avatares da España de Franco, coidou da educación do príncipe Juan Carlos en España e non renunciou aos seus dereitos á Coroa. Don Juan soubo unir o proxecto monárquico á esquerda republicana, facendo posible así unha transición política pacífica, e soubo sacrificarse e renunciar aos seus dereitos dinásticos en favor do seu fillo. De todos os partidos democráticos no exilio, o máis activo foi o **Partido Comunista de España (PCE)**. Propugnou nun principio a oposición armada ao franquismo e, máis tarde, alentou a penetración de 10.000 guerrilleiros, os “maquis”, en territorio español. O intento fracasou pola falta de apoio popular e pola dura represión de Franco. Nos anos cincuenta, a oposición comunista propiciou movementos huelguísticos.

Mentres tanto, a oposición ao réxime fortaleceuse.

- **Desde a legalidade**: no campo da democracia cristiá, Joaquín Ruiz Giménez desenvolveu unha dura crítica política. E, ademais, desde posicións conservadoras, xurdiron grupos que avogaron por unha democratización do país. A Igrexa, dirixida polo cardeal Vicente Enrique e Tarancón, afastábase do réxime.

- **Desde a clandestinidade:** sobre todos destacou o Partido Comunista pola súa eficacia e mellor organización. Dirixido por Santiago Carrillo, logrou crear un poderoso sindicato: Comisións Obreiras (CC.OO.). No PSOE, os sectores do interior do país lograron facerse co control do partido no Congreso de Suresnes, onde destacou o grupo “sevillano” encabezado por Felipe González e Afonso Guerra. Os partidos nacionalistas cataláns e vascos empezaron a obrar desde a clandestinidade e ETA cobrou unha gran relevancia. Na extrema esquerda xurdiron pequenos grupos terroristas, como o FRAP e o GRAPO.

Nos sesenta xurdiron os movementos veciñais e cidadáns asociacións de veciños clandestinas, que pedían infraestruturas básicas para os seus barrios pero derivaron á protesta política pedindo democracia. Moitos eran promovidos polo PCE. Tamén un sector da Igrexa, tras o Concilio Vaticano II, foise distanciando do réxime cos novos aires de liberdade. Moitos sacerdotes (clero vasco, curas obreiros) e asociacións católicas (como a HOAC) militaron na oposición, especialmente no Partido Comunista de España (PCE), dirixido por Santiago Carrillo, partidario do eurocomunismo que defendía a necesidade da reconciliación nacional e a democracia. Nos anos setenta xeneralizáronse as protestas e folgas por todo o país. Dos partidos políticos ilegais o PCE era o de maior implantación social. En Cataluña a oposición comunista encabezábaa o PSUC. O Partido Socialista Obreiro Español (PSOE), moi minoritario, renovou a súa dirección no Congreso de Suresnes (Francia) en 1974, con líderes do interior do país como Felipe González, secretario xeral. Había partidos socialistas á marxe do PSOE como o PSP de Tierno Galván. Na extrema esquerda xurdiron partidos prochinos, como o PTE, a ORT, ou terroristas como o FRAP (Frente Revolucionaria Antifascista e Patriota) e o GRAPO (Grupos Revolucionarios Antifascistas Primeiro de Outubro), ambos de 1975. Os partidos nacionalistas históricos, como Esquerra Republicana de Cataluña (ERC) e o Partido Nacionalista Vasco (PNV) revitalizáronse e apareceron dous novos: Euskadi ta Askatasuna (Euskadi e Liberdade, ETA, que xurdiu dunha escisión do PNV en 1959 que actuou como banda armada desde 1967; derivou cara ao independentismo e o leninismo radicais, o seu atentado máis famoso foi o asasinato de Carrero Blanco, presidente do Goberno, o 20 decembro de 1973. E Convergencia Democrática de Cataluña (CDC) nacida en 1974, de centro, dirixida por Jordi Pujol. O carlismo evolucionou cara ao socialismo autogestionario. A Democracia Cristiá reunía a diversos partidos de centro, con líderes como Ruiz Jiménez. Nos anos finais do franquismo, xurdiron alianzas políticas entre os partidos da oposición. En 1974 por iniciativa do Partido Comunista constituír en París a Xunta Democrática de España, que integraba a numerosos partidos de esquerda e ata personalidades da dereita democrática, cun programa común de ruptura democrática para saír da ditadura. O PSOE pola súa banda creou en 1975 a Plataforma de Convergencia Democrática, xunto coa Democracia Cristiá, cun programa moi parecido. Ao final, ambos os organismos fundíranse en Coordinación Democrática en 1976, xa morto o ditador (20 de novembro de 1975).

Xa en 1973, o almirante Luís Carrero Blanco foi nomeado presidente do Goberno, pero foi asasinado ese mesmo ano por ETA. A súa morte significou un duro golpe para o réxime. Sucedeulle Carlos Arias Navarro, que inicia unha tímida apertura, durante a que se intenta renovar a legalización das asociacións políticas, procurando dar a imaxe dun certo pluralismo político, pero non resultou. En xuño de 1974 constituíuse a **Xunta Democrática coa influencia do Partido Comunista** e, en 1975, a Plataforma de Convergencia Democrática. Neste ano quíxose frear unha onda de terrorismo coa publicación da Lei Antiterrorista e unha severa represión, que puxo en contra do réxime á opinión internacional. A situación de protesta xeneralizouse e as manifestacións e as folgas sucedéronse. O 20 de novembro de 1975 morrían Franco e o réxime por el creado. Dous días máis tarde, don Juan Carlos I era coroado rei de España.

Así as cousas, **a reacción do franquismo foi furibunda**. A aparición o 8 de xuño dun artigo contra os «**traidores de Munich**» en **Arriba**, o xornal de Falanxe, marcou o pistoletazo de saída dunha campaña de prensa bestial e á xugular. **A estratexia do franquismo foi converter a reunión de Munich nun contubernio**. É dicir, en algo preparado desde o inicio polos seus protagonistas, fundamentalmente Gil Robles e Llopis, en aberta intelixencia uns con outros, e montado con dous obxectivos fundamentais: un, amigarse co Partido Comunista (obviamente, o franquismo contaba con que, na España de 1962, amentar ao Partido Comunista seguiría sendo amentar á bicha); e, o outro, realizar unha acción antiespañola: bloquear a nosa entrada na Comunidade Económica Europea. A realidade era moi outra. Gil-Robles e Llopis, por exemplo, estreitáronse a man; pero nin sequera conversaron; de feito, como vimos, foi necesario crear dúas comisións para que puidesen compartir teito.

O mesmo 8 de xuño, no palacio do Pardo, Francisco Franco, xefe do Estado, asina un real decreto polo que se **suspende a vixencia do artigo 14 do Fuero dos Españóis**. Devandito artigo establecía que os españois eran **libres de fixar a súa residencia onde quixesen**. Para que se fixo isto? Pois para esperar, coa suspensión na man, aos participantes no contubernio que eran amigos e residentes en España; os non exiliados, pois. O día 9 de xuño, no aeroporto de Barajas, foron detidos pouco menos que a pé de escada de avión Prados Arrate, Joaquín Satrustegui, Gil-Robles, e Álvarez de Miranda. Na comisaría do aeroporto comunicóuselles que o goberno dáballes a elixir entre o confinamento en Fuerteventura ou o exilio. Gil-Robles e Prados saíron cara a París e os outros dous elixiron a illa canaria. O de Gil-Robles foi de opereta. Enganchouno un comisario de policía na cola dos pasaportes, a iso das nove da noite ou así. Cando Gil-Robles decidiu irse a París, ambos descubriron que o primeiro avión que saía cara a devandita cidade non saía ata as oito e media do día seguinte (en realidade, o policía intentou que Gil-Robles collese o primeiro que saía, e que tiña destino en Dakar; pero o político democristián negouse a exiliarse a África). Os asistentes foron caendo aos poucos⁸.

Por suposto, **tamén houbo manifestacións espontáneas**. O día 12 de xuño, unhas 10.000 persoas (segundo a prensa afecta) reuníronse fronte á Xefatura Provincial do Movemento de Guadalajara, «facendo patente», segundo a prensa, «*a súa lealdade e a súa adhesión ao Generalísimo Franco*». Só “por casualidade”, a manifestación espontánea estivo encabezada polas autoridades provinciais e locais. En Logroño o gobernador civil, ante outra multitude espontánea, referiuse aos interlocutores de Munich como «*españóis que só teñen de tales nacer, inmerecidamente, en territorio patrio*».

O goberno español sabía de que ía a cousa. Bastante tempo antes da reunión de Munich, a CEE aprobara un documento, coñecido como *rapport Birguelbach*, que sentaba claramente a doutrina de que todo membro da CEE tiña que posuír institucións impolutamente democráticas. Os españois reunidos en Munich, pois, non descubriran a roda;

O resultado? nunha nota interna, a Comisión da CEE, tras mostrarse sorprendida polas detencións, exilios e demais acusacións xeradas en España contra os participantes na reunión de Munich, anunciaba que nesas condicións non era lóxico

---

⁸ O 11 de xuño foron detidos Cendrero Curiel (exilio) e Jaime Miralles (Fuerteventura). O 12, Jesús Barros de Lis e outras dúas persoas (Fuerteventura). O 15, José Luís Navarro e Íñigo Caverio (illa de Ferro), así como Félix Pons (Fuerteventura). O día 16, Enrique Ruiz García (exilio) e Isidro Infantes (exilio). O 17 de xuño é detido á súa volta de Munich o escritor Ignacio Aldecoa, pero no seu caso é posto en liberdade tras un interrogatorio. O 18 de xuño, Ignacio Fernández de Castro, que se tiña refuxiado na embaixada de Uruguai, sae cara a País, con visado. Tamén foron detidos, aínda que non confinados nin exiliados, Vicente Piniés, Afonso Prieto, José Simón Tobalina, R. Tassis, M. Rise Clavillo, J. Prat Ballester e F. Lagarrica, todos eles asistentes á reunión

facen secura o esforzo de abrir a espita da reunión coa petición de ingreso de España. O Movemento Europeo ata designou unha comisión⁹ para que se fose a ver a Franco e explicáselle que o de Munich non fora para tanto. O goberno español anunciou, que Franco non recibiría á delegación se nela ía Van Shendel. Ao final, este home non puido acudir ao Pardo. Unha vez alí, os tres europeístas explicáronlle a Franco que eles non volverían invitar ás súas reunións a ningún español, vistos os perigos aos que se expuñan se ían; pero deixaron claro que, nestas circunstancias, non había nin un descoidado en todo Bruxelas que se animase a defender a adhesión de España á CEE. **Franco**, tras facer algunhas apreciacións de bo rolo diplomático (como que non estaba en contra do proxecto de resolución e tal), **acusou ao Movemento Europeo de facer unha convocatoria discriminatoria, limitada só aos opositores; e de ser anfitrioa dunha conspiración política interna española.** Cando os europeístas sacaron o tema das confinacións e exilios, Franco deu por terminada a entrevista.

A finais do franquismo atopámonos cun sistema universitario que, ademais de estar sometido a un réxime represivo, adoece de defectos que facían dela unha Universidade anticuada. En primeiro lugar, non proporcionaba formación científica práctica, e moito menos fomentaba a creatividade investigadora, senón que se limitaba á impartición de clases eminentemente teóricas, expositivas, que logo se avaliaban a través de exames memorísticos, coa consecuente degradación da Universidade a pouco máis que un trámite para a obtención dun título. Os profesores que seguían métodos de ensino de tipo autoritario eran maioría, e carecían de formación pedagóxica que favorecese o contacto profesor-alumno, que se reducía a mínimos. Ademais disto, o profesorado era escaso, e a masificación (en relación co número de profesores, os orzamentos e as bolsas, xa que en comparación co número de estudantes doutros países europeos o dos españois non era moi alto) agravábase cada ano. O movemento estudantil rebelábase contra isto coa intención última de democratizar a Universidade, ampliar a competencia dos órganos estudantís e dotar dunha maior autonomía á institución. A través disto pretendían conseguir non só a participación do alumnado na elaboración dos plans de estudos (que se modificaban continuamente sen a súa participación), senón tamén maior igualdade de oportunidades para o acceso á Universidade (mediante un novo sistema de bolsas). O movemento estudantil rebelábase contra isto coa intención última de democratizar a Universidade, ampliar a competencia dos órganos estudantís e dotar dunha maior autonomía á institución. A través disto pretendían conseguir non só a participación do alumnado na elaboración dos plans de estudos (que se modificaban continuamente sen a súa participación), senón tamén maior igualdade de oportunidades para o acceso á Universidade (mediante un novo sistema de bolsas). **Existían dúas estratexias básicas por parte dos estudantes** en resposta á súa ausencia dos órganos de decisión da institución universitaria: por unha banda o **PCE**, o **PTE** e a **ORT** que vían as eleccións a delegados un vehículo para a organización estudantil; doutra banda, os trotskistas e anarquistas que optaban preferentemente polo sistema de comités de curso e mantiñáanse á marxe dun proceso electoral que acusaban de reformista. Desde finais de 1956 en que desapareceu o Sindicato de Estudiantes Universitarios (o antigo, xa, SEU), os estudantes carecían dun mecanismo de interlocución válido, ata os anos 1970 producíronse varios intentos de crear novos sindicatos, como o xa citado SEU que acabou sendo desarticulado pola policía e ao que sucederon os comités de curso elixidos en asemblea pero sen recoñecemento formal.

---

⁹ Formárona Pierre Vigny, Etienne Hirsch, John Hynd e Robert van Schendel.